

ADALÉKOK A RÁKOSPALOTAI KOSSUTH-SZOBOR TÖRTÉNETÉHEZ

ÍRTA: Rátonyi Gábor Tamás

Képes levelezőlap
VARGA ISTVÁN GYŰJTEMÉNYÉBŐL

A Kossuth-szobor felállításának történetéről, és a palotaiak összefogásáról egyre több részletet ismerünk. Írásunk azokat a tényeket sorakoztatja, amiket biztosan tudunk, de azokról is szó esik, amik bizonytalanok, vagy pontosításukhoz további kutatásra van szükség. A történet tehát nem egybefüggő, nem kerek, de minden apró részlete a palotaiak szabadság ethoszának részét képezi.

A palotai Kossuth-szobor átadása a község nemzeti érzelmének és Kossuth kultuszának egyfajta csúcspontja¹ volt. A szoborállításig vivő út kiindulópontjának tekinthető a forradalom 50. évfordulójára (1898-ra) szervezett helyi ünnepségsorozat. Ekkor a közel 40 évvel korábban, Palota határában elhunyt volt nagyváradi honvédőrnagynak, Székely Eleknek a síremlékét avatták a Szentmihályi út és (Régi) Főti út határolta Öregtemetőben. A síremlék megépítésének – és az 1848-as események 50. évfordulójára tervezett megemlékezésnek – szervezésekor a képviselő-testület 500 forintot² szavazott meg „szabadságszobor” felállítására³. Szabadságszobor ugyan nem lett, de ezt az 1898-ban tett ajánlatot tekinthetjük a szoborállítás első cselekvő mozzanatának. Székely Elek síremléke a Kossuth-szobor átadásáig, illetve a temető 1940-es évek végi felszámolásáig a ’48-as megemlékezések egyik helyszíne volt.

A Kossuth-szobor gondolatának születését nem tudjuk pontos dátumhoz kötni. A fent említett, 1898-as Szabadság-szobor eszméje lehetett talán kiindulópontja a köztéri műalkotás létrehozásának. Varga Vince módos katolikus parasztgazdát tartják ötletgazdának⁴, de a kezdeményezés élére végül az 1881-ben alakult Függetlenségi és ’48-as kör állt, ennek szoborbizottsága kezdte szervezni a gyűjtést. A bizottság elnöke dr. Szabó Ferenc községi orvos lett. Ezzel egyidejűleg a képviselő-testület is létrehozott egy szoborbizottságot (elnök: Kovácsy Kálmán evangélikus lelkész), így a két szervezet egyszerre próbálta a szoborfelállítást

koordinálni és a várható dicsőséget learatni. A két testület egyfajta vetélkedésben volt a szobor felállításáért. Pályáztatásról, versenytársakról nem tudunk, és arról sincs pontos információk, miként került épp Barcza Lajos a szoborbizottság(ok) látókörébe.

Itt érdemes kitérni egy frissen feltárt oldal-szálra: a marosvásárhelyi születésű Székely Károly szobrászművész (1880-1941) – maga is Stróbl tanítványa és a Julian-akadémia volt hallgatója, Barcza kortársa – munkásságát ismertető tanulmány szerint 1907-ben a *zuglói* függetlenségi és ’48-as kör szoborbizottságának küldöttsége felkéri Székelyt egy Kossuth-szobor megmintázására. A megbízást azonban utóbb mégis Barcza kapja⁵. Az információ forrásául a tanulmány a marosvásárhelyi Szabadság című folyóirat 1907. október 30-i számát adja meg. Sajnos ezt a forrást nem tudtuk felkutatni, a helyszín és az időpont eltérései ellenére azonban nem kizárt, hogy nem a zuglói, hanem a rákospalotai szoborra vonatkozik a hír. Zugló (ma: Budapest XIV. kerülete) önálló közigazgatási egységként csak 1935-ben jött létre, 1907-ben még a VI. VII. és a X. kerületekhez volt csatolva a városrészt ma területe. Zuglóban egy Kossuth-szobor áll a Hősök terei Millenniumi emlékműben, de csak 1953 óta. Nem valószínű, hogy a gyéren lakott, még csak nem is önálló városrésznek 1907-ben már Függetlenségi és ’48-as köre, sőt, Kossuth-szobor állítási szándéka lett volna, mint ahogy arról sem tudunk, hogy Barcza Lajos zuglói szobor megmintázására kapott volna megbízást – bár kétségtelen tény, hogy Barcza feldolgozatlan

1 A Kossuth-kultuszról és a ’48-as hagyományokról lásd: Ádám Ferenc: 48 emlékezete Rákospalotán – XV. kerületi Önkormányzat 2002 (a továbbiakban: ÁDÁM 2002)

2 5 forint cirka 3 gramm aranyat ért a századfordulón, ez az 500 (osztrák-magyar) forint tehát 300 gramm arany mai árával lenne egyenértékű

3 ÁDÁM 2002, 34. o.

4 Buza Péter: Palotai tegnapok (Csokonai Művelődési Ház Budapest, 1995) 215. o.

5 Szatmári Gizella: Székely Károly szobrászművész élete és munkássága – A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei 27. (Miskolc, 1991) 270. o.

munkásságával kapcsolatban számos, ma még ismeretlen tényező bukkanhat fel a későbbiekben. A legvalószínűbb, hogy a forrásban, vagy a forrásfeldolgozás során összekeveredett a XIV. és a XV. kerület, vagy Rákospalota és Rákosfalva. Ennek a szálnak a felfejtésére annál is inkább szükség van, mivel ez az egyetlen nyom, ami arra utal, hogy a rákospalotai Kossuth-szobor megmintázásával kapcsolatban Barcza Lajoson kívül bárki másnak a neve felmerült volna.

Barcza a szoborbizottságtól 1906 júliusában előleget vett fel az elvégzendő munkára. Ebből a Rákospalotai Múzeumban fennmaradt iratból tudjuk, hogy Barcza már az átadást megelőző két évvel megkapta a megbízást.

1907 márciusában a főszervező függetlenségek a község vezetőihez fordultak, s kérték, hogy az összegyűlt szerény összeget Rákospalota pótolja ki. Itt azonban egy nem várt fordulat következett: a közgyűlés úgy döntött, átveszi a szoborállítás szervezését. A Függetlenségi és '48-as kör kissé keserűen vette tudomásul a döntést, de nem ellenkezett: a befolyt összeget, és a Barczával kötött szerződést is átadta a képviselő-testületnek. Erre 1907 júliusában került sor⁶. Ezt követően a gyűjtéssel kapcsolatos események felgyorsultak. Korábban több helyi civil szervezet, így a függetlenségeken kívül a kaszinó, a társaskör és a polgári kör is jótékonyági rendezvényeken igyekezett gyarapítani a szoboralapot, továbbá 1907 őszére kidolgoztak

egy szabályzatot a gyűjtőperselyek kihelyezésére is. Októberben állították fel ezeket a pénzgyűjtő alkalmatosságokat (mindösszesen 19 darabot), s mindegyiknek volt gazdája, aki felelős volt a perselyért és tartalmáért⁷. Tudjuk, hogy Barcza Lajos díjazása mindössze tízezer korona volt, ami igen szerény összegnek számít egy olyan korszakban, amikor hazafias szobrokra százezer és félmillió koronákat adtak.

Októberben a képviselő-testület fel akarta gyorsítani a szoborállítás ügyét. Az eredetileg tervezett átadási időpontot, mely 1908. szeptember 20. – Kossuth Lajos születésének 106. évfordulója – lett volna, szerették volna előrehozni március 15-ére, a forradalom kitörésének 60. évére. A közgyűlés tehát megkérdezte Barczát, lát-e lehetőséget a korábbi átadásra oly módon, hogy az többletköltséget ne jelentsen. A válasz nincs birtokunkban, de tudjuk, hogy az eredetileg tervezett időponthoz képest is elhúzódtott a szoboravatás.

6 A függetlenségi kör ülésének jegyzőkönyve közzétéve: ÁDÁM 2002. 42-43. o.

7 A perselyek átvevőinek és kihelyezésük helyszínének listáját a Rákospalotai Múzeum őrzi, közzétéve: ÁDÁM 2002 40-41. o.

Többször is szóba került a szobor helyének kérdése. Körtvélyesi Sávely Dezső grafikus-illusztrátor (aki ebben az időben a Vasút – Pozsony – utca 37-ben lakott) rajzokat készített a szoborról különböző helyszíneken, hogy a képviselő-testület tagjai megtekinthessék, miként mutatna a műalkotás a település pontjain. A legnagyobb támogatottsága a Deák (Piac) téri elhelyezésnek volt (ezt a teret majd csak 1914-ben keresztelik át Hubay Jenő térére). A Rákospalotai Kaszinó külön levélben tett hitet amellett, hogy a szoborállításához legmegfelelőbb a „piactér” lenne⁸. A teret azonban nem úgy kell elképzelni, ahogy ma látjuk, hiszen még nem volt készen a Zsákodi Csizsér János-féle első világháborús Hősi emlékmű (melyet majd csak 1932-ben állítanak fel), sem a Feith Gábor-féle Vigadó, a későbbi – mai – városháza (épült 1912-ben). A „piactér” az volt, amit a neve sejtetett: egy nagy placc, rendszeres piacpokkal.

Az átadási ceremónia iratai közt fennmaradt a Hungária Zászlógyár és Díszítővállalat előzékeny ajánlata, mely az 1907 szeptemberében Szeghalmon átadott Kossuth-szobor ünnepségére készített zászlók, díszítések és drapériák kedvezményes árú újbóli felhasználását javasolta. Nem tudjuk elfogadták-e az ajánlatot, az avatásról fennmaradt fényképek alapján nem lehet eldönteni, hogy a rákospalotai és szeghalmi szoboravatás díszletei azonosak-e.

1908. szeptember 9-én a képviselő-testület szoborbizottságának tagjai látogatást tettek Seenger Béla II. kerület Kis Rókus utcai kőfaragó-telepén, hogy megtekinthessék a készhez közeli állapotban lévő szobrot. A helyszínen az alkotóművész kalauzolta a delegáció tagjait⁹.

Az avatás időpontja módosult: a szeptember 20-i időpont október 18-ra tolódott. Ez ugyan semmilyen évfordulóval nem egyezett, de el tudott jönni Kossuth Lajos fia, Kossuth Ferenc is, aki a második Wekerle-kormányban a kereskedelemügyi miniszteri posztot töltötte be 1906–1910 között¹⁰. Pedig Kossuthnak aznapra más kötelezettség is jutott: a Magyar Földrajzi Társaság szegedi vándorgyűlésére is hivatalos volt, és ugyanakkor leplezték le Szilágyi Dezső volt igazságügy-miniszter síremlékét is – melyeken a részvételét épp a palotai szoboravatás miatt mondta le¹¹. Kossuth Ferencnek egyébként is volt rákospalotai kötődése: 1894-96-ig a palotai evangélikus egyházközség felügyelőbizottságának tagja volt.

Bár a palotaiak lovasbandériummal akartak bemenni Kossuth fia elé Budapestre, az ötletet azonban elvetették, Kossuth Ferenc ugyanis nem akarta, hogy a kegyeletes ünnepély esetleg „szocialista tüntetésekre szolgáltasson alkalmat”¹². A díszmagyarba öltözött lovasok végül a Rákospalota-Újpest vasútállomáson fogadták az illusztris vendéget, akinek különvonatán számos országgyűlési képviselő, főispánok, pártvezetők és egyéb potentátok, valamint a sajtó képviselői is utaztak. A fogadóbizottságot Ivánka Pál járási főszolgabíró, Kovácsy Kálmán, mint a szoborbizottság elnöke, Pejacsevich János földbirtokos és mások alkották¹³. A szoboravatás ünnepség délelőtt zajlott, utána – immár Kossuth Ferenc nélkül – 300 terítékes ebédet szervíroztak a Park vendéglőben.

Bár a műalkotás méltó volt Kossuthhoz – a korabeli sajtóbeszámolók is elismerően szóltak a műalkotásról –, nem lehet nem észre-

8 A levél a Rákospalotai Múzeum birtokában van

9 Barcza Tibor: A rákospalotai Kossuth-szobor – Népszabadság 2002. szeptember 18. 34. o.

10 Bölöny József: Magyarország kormányai – Akadémiai kiadó 1978

11 Kultúrünnepek Szegeden – Pesti Hírlap 1908. október 20. 33. o., Napi hírek – Pesti Hírlap 1908. október 17. 12. o.

12 Pesti Hírlap 1908. október 15. 3. o.

13 A ceremónia részleteit a Pesti Hírlap 1908. október 20-i száma közli (8. o.)

venni, hogy a szobor mögött álló jellegzetesen kisvárosias épületben nem túl emelkedett szolgáltatásokat nyújtó vállalkozások működtek, s ezek rendre fel is bukkannak a korabeli képeslapokon. Az épület homlokzatán az alábbi cégfeliratok olvashatók: balra Pintér Sándor kocsmája, jobbra pedig Olbert Emil Első Rákospalotai Temetkezési és Hullaszállítási Vállalata. A temetkezési vállalat már a II. világháborút megelőzően elköltözött az épületből. Ezt a Kossuth-szobor háttérül szolgáló házat 2002-ben bontották le, ugyanekkor a szobrot néhány méterrel hátrébb vitték, és egy lépcsős emelvény került alá¹⁴.

Körtvélyesi Sávely Dezső 1909-ben – tehát a szoborállítás után egy évvel – készített tervet egy kerítésre, ami körülvenné és védené a szobrot. Későbbi képeslapokból, fényképekből tudjuk, hogy a szobrot ugyan kerítés övezte, ez a védőalkalmatlanság azonban nem azonos a Sávely-féle tervvel, és inkább díszítő, mint védő funkciója volt. A kerítés néhány évvel az átadás után kerülhetett a szobor köré, legalábbis az I. világháború előtt kiadott képeslapokon már látható.

A Kossuth-szobrok sorrendiségét tekintve tartja magát egy legenda palotaiak körében, miszerint a rákospalotai szobor valamiképp „első” volt. A legenda többféle változatban ismert, úgymint: az ország első Kossuth-szobra, illetve hogy ez volt az első márvány szobor, valamint hogy ez lenne a mai Budapest legrégebbi szobra.

A korabeli sajtó úgy tartotta számon az alkotást, mint az ország 55. Kossuth-szobrát¹⁵, azonban az Ádámfy-féle kiadvány¹⁶ mint az

ország 61. szobrát jelzi, tehát az országos elsőség semmiképpen nem a palotai Kossuth-szoboré. Az ország első márványszobraként is említik Barcza alkotását, ami akár igaz is lehet, ám épp a későbbi kutatások miatt vált bizonytalanná a válasz: Ádámfy idézett könyvében vannak ismeretlen szobrok is, melyek létezéséről sajtóhíradásokból tudunk, de megsemmisülésük miatt további részletek nem ismertek, így az sem, hogy milyen anyagból készültek (Tataros, Bihar vármegye, 1902). Kétségtelen ugyanakkor, hogy az ismert, több mint félszáz Kossuth szobor zöme bronzból készült.

A budapesti elsőséget vizsgálni meddő lenne, hiszen a szobor állításakor, 1908-ban Rákospalota még önálló nagyközség, tehát nem volt része Budapestnek. Azonban ha úgy tesszük fel a kérdést, hogy melyik a mai Budapest legrégebbi Kossuth-szobra, már érdemes számolni Barcza műalkotásával is. A főváros első közterületi Kossuth-szobrát a mai V. kerület Szabadság tér 15. számú ház tetőtéri timpanonján állították fel 1900-ban, vagy 1901-ben¹⁷. Ez azonban bár közterületi alkotás, mégis egy magánszemély – a ház építető-tulajdonosának – megrendelésére készült épületdísz volt, alkotója Fleischl Károly (1865–1946). A mai Budapest területén időben legközelebb közakaratból felállított Kossuth-szobra azonban már valóban a rákospalotai volt 1908-ban. Egy évvel később, 1909-ben Pest-erzsebeten, majd 1911-ben Kispesten készültek el a következő Kossuth-szobrok. A vélhetően legismertebb, Horvay János által megálmodott, az Országház épülete előtt álló szoborkompozíció csak 1927-ben került a helyére¹⁸.

14 sz. n.: Kossuth születésnapját a kerületben is méltóképpen ünneplik XV. kerületi Önkormányzat hírei, az önkormányzat honlapján 2002. március 9.

15 Budapesti Hírlap 1908. október 20. 32. o.

16 Ádámfy József: A világ Kossuth-szobrai – Népművelési és Propaganda Iroda 1979 44. o.

17 Prohászka László: Az első köztéri Kossuth-szobor a fővárosban - Budapest folyóirat 2006/3 14. o.

18 Rátónyi Gábor Tamás (Palotabaráti): Tényleg a rákospalotai volt a főváros első Kossuth-szobra? - XV. kerületi blog, 2016. december 2.